

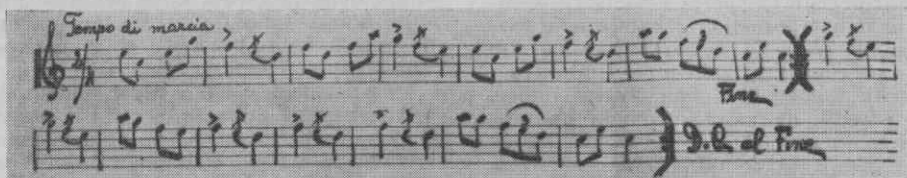
slovanskih običajev s starimi rimskimi, je skoraj razumljivo, zakaj ni delo nikdar zagledalo belega dne. Italijanski iredentizem, ki se v Istri pojavi po letu 1848, se je na vse načine trudil, da bi na kakršen koli način zavrl vsako pisanje o slovanskem prebivalstvu nasploh.

Podobna, čeprav obširnejša razprava je bila objavljena v italijanski reviji »L' Istria«. Napisal jo je Giovanni Antonio Fachinetti in ima naslov: »Degli Slavi Istriani«. Fachinetti opisuje običaje Hrvatov v okolici Vižinade. Sam je bil po rodu od tam. Nikdar več po tistem ni »L'Istria« priobčila kaj podobnega! Članek je bil ponatisnjen leta 1953 v Istrskem zgodovinskem zborniku, ki ga je izdalo Zgodovinsko društvo tedanje Jugoslovanske cone STO.

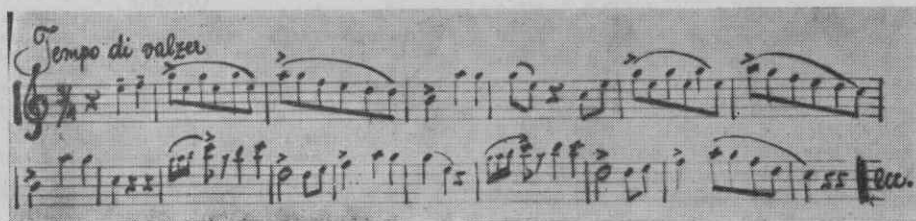
Če primerjamo obe razpravi, opazimo neverjetno podobnost v poteku svatbenega obreda. Basičevim spisom so bile priložene skice prstanov in uhanov ter note za melodijo koračnice in valčka, kakor so ostale v spominu samega Basiča, kot dokaz o individualni materialni in duhovni kulturi slovanskega prebivalstva Istre.

OPOMBE

1. Buzet in njegova ožja okolica spadata pod upravo LR Hrvatske. — 2. Vesnaver: Usi, costumi e credenze del popolo di Portele, Pola. (1901). — 3. Poroka se ne more vršiti na kakršenkoli dan. Najbolj ugodni so dnevi okoli sv. Martina in v predpustu. (Glej: Mitis, Costumanze di matrimonio nell'isola di Cherso. V »Pagine Istriane«, anno VIII, N. 11—12.) — 4. Mitis v svojem delu (op. c.), objasnjuje to kot simbol pokorščine žene do moža. — 5. Opomba prev. Ta običaj je še dandanes v navadi na Primorskem, čeprav v nekoliko drugačni obliki. Namesto kruha meče nevesta ob izhodu iz cerkve sladkanje, tako imenovane konfete.

Sl. 5. Koračnica, ki jo igrajo na dan poroke

Sl. 6. Melodija valčka, ki ga igrajo pri plesu

KUGA NA KRANJSKEM V XVI. STOLETJU

MAJDA SMOLE

V drugi polovici XVI. stoletja so bile velika nadloga za naše dežele pogoste epidemije kuge, ki jo viri omenjajo kot »Pest, Pestilenz, böse Luft, Contagion ali Sterbleuf«. Epidemije so se ponavljale skoraj vsakih deset let. L. 1553 je bilo okuženo vse ozemlje med Savo in Sotlo. Epidemija, ki so jo zanesli iz Hrvatske, kjer sta bili glavni žarišči bolezni, v Zagrebu in Samoboru, je zajela tudi nekaj krajev tostran Save. Da bi preprečili širjenje bolezni, so deželne oblasti pod strogo kaznijo prepovedale vsake stike z okuženimi kraji ob Sotli in s Slavonsko Vojno krajino zlasti Samoborom, Sv. Anom in Okičem. Vsi ti ukrepi niso dosti zalegli. L. 1554 je bila kuga razširjena po vsej Kranjski tako, da so morali ustaviti trgovino in zapreti vse ceste proti Italiji. Vsi uradi pa so se umaknili iz Ljubljane v Škofjo Loko za 24 tednov.

Strašna kuga je zajela vso deželo v letih 1563 in 1564. Vse kaže, da je bila posebno prizadeta Ljubljana, ker so se vsi uradi preselili v Škofjo Loko.¹

V 70 letih XVI. stoletja se je kuga iz Salzburga in Beljaka razširila na Gorenjsko. Zanesel jo je l. 1571 prejkone podložnik Katarine Kacijanerjeve Jurij Nastran; ta je kljub strogi prepovedi potoval v okuženi Beljak ter tam natovoril blago, ki je prišlo iz Salzburga. Največ ljudi je obolelo na Jesenicah, zato so oblasti avgusta 1572 prepovedale gibanje med Jesenicami, Radovljico, Kranjem in Kamnikom in zagrožile, da bodo kršitev te prepovedi kaznovali z zaplenbo blaga in tovarnega konja ter s telesno kaznijo. Ljubljani je tokrat kuga prizanesla, kot izpričuje potrdilo, ki ga je deželni odbor izdal ljubljanskemu kaste lanu Ivanu Dienerju 13. jan. 1572, oziroma Mel-

hiorju Pantaleonu 13. marca istega leta. Pač pa je nekaj let pozneje, 1577, izbruhnila kuga okoli Vrhnike in na Dolenjskem zlasti okrog Kostanjevice, kjer so se štirje podložniki uprli ukrepom proti kugi. Deželni stanovi so zaradi te epidemije odrekli pomoč Vojni krajini in odklonili sklicanje deželnega poziva, ker bi zbiranje večjega števila ljudi z raznih področij moglo imeti za posledico razširjanje epidemije. Že 1. 1579 je bila po Avardijevem poročilu Ljubljana zaprta zaradi kuge, deželni uradi pa so se preselili v Kranj.

Cez deset let je kuga prizadela Tržič — kjer je med drugim umrl tudi krvni sodnik —, Škofjo Loko in Ljubljano, na Dolenjskem pa Krko (Hammer zu Obergurkh).

Najhuša epidemija kuge je zadela Kranjsko v 90 letih XVI. stoletja. Februarja se omenjajo primeri kuge na Reki in v okolici. Maja meseca je zajela kuga Dolenjsko, kamor je deželni odbor poslal svoje komisarje, ljubljanska meščana Franca Leberwursta in Martina Schöberla, ter svoja uslužbenca Ulrika Khoberga in Mihaela Preissa z nalogo, da ugotove, kje se je kuga že vgnezdila. Franc Leberwurst je ob sodelovanju Gregorja Taufreirja in Gašperja Libschyga sestavil za deželni odbor poročilo, iz katerega je razvidno, da je bila okužena skoraj vsa Dolenjska. V vasi Tlake pri Šmarju je umrlo pet ljudi, drugi pa so se zatekli v gozd in si tam postavili koče. Komisar je odredil, da morajo vozniki uporabljati pot, ki so jo speljali okoli gore, vendar se vozniki niso menili za to odredbo in so vozili skozi vas. Zato je komisar predlagal deželnemu odboru, naj zapre cesto, ki vodi skozi vas, z močno ogrado in jarkom na zgornjem in spodnjem koncu vasi. V deželskem sodišču Čušperku je umrlo večje število ljudi v vaseh Dobropolje, Srenška vas in Radičin. Silno je divjala kuga okoli Št. Janža, Št. Ruperta, Radeč in Rake, nadalje v gospostvu Spodnji Mokronog, kjer po zatrjevanju oskrbnika Schratta sploh ni bilo kraja, ki bi ne bil okužen. V Šmarjeti in v Št. Petru pri Novem mestu je v nekaj dneh umrlo 300 oseb. Tudi okoli Krškega ni bilo vasi brez kuge. Mnogo ljudi je pomrlo v Goriški goni. V Novem mestu² je umrlo šest oseb, toda po zatrjevanju doktorja, padarja in lekarnarja jih je pobrala »ogrška bolezen« in ne kuga, ki je prizanesla tudi Višnji gori, Stični, Trebnjemu in Veliki Loki. Junija je zajela kuga Ljubljano,³ kjer je naenkrat umrlo 15 oseb. Sedem hiš so zaprli, med njimi tudi deželno hišo. Uradi so se preselili v Kamnik. Kljub prepovedi vsakršnih stikov med Ljubljano in Kamnikom se je že v avgustu kuga razširila v Tuhinjsko dolino. Do konca leta se je obolenost še stopnjevala. Novembra so morali odgoditi sklicanje deželnega poziva, decembra so ponovno preložili zasedanje deželnega zbora, nastopil je zastoj v trgovini in dotekanju davkov.

Proti epidemijam so bili tedaj brez moči. Edino sredstvo, s katerim so skušali omejiti bolezen, je bilo izoliranje obolelih oseb, okuženih hiš in krajev, medtem ko so bili bolniki prepuščeni usodi. Deželne oblasti so takoj, ko se je pojavila kuga, prepovedale vsakršno shajanje ljudi bodisi na prošenjih, plesih, v pivnicah, na preji, svatbah, krstnih slavah, strelskih tekmah, pri službi božji itd. Za prekrške teh prepovedi so nalagale denarne in telesne kazni in pretile s kaznijo zemljiškim gosposkam, ki ne bi upoštevale ukazov dežele. Kljub vsem tem ukrepom pa je le izjemoma uspelo omejiti epidemije, ki so imele za deželo zelo težke gospodarske posledice, kajti omejitve v gibanju so bile velika ovira za trgovino, zmanjšali so se dohodki na mitnicah, davki so le slabo dotekali. Gospodarske posledice epidemij so se navadno čutile več let. Ker so se epidemije od srede XVI. stoletja dalje ponavljale vsako desetletje, moremo smatrati kugo za enega glavnih vzrokov silne revščine na Kranjskem in s tem tudi za vzrok neprestane finančne stiske deželnih stanov. Ni pa izključeno, da so bila zatrjevanja deželnih stanov o popolnem pomanjkanju denarja zaradi kuge nekoliko pretirana in so se hoteli stanovi s svojim tarnanjem le otresti novih davčnih bremen, zlasti prispevkov za vzdrževanje Vojne krajine.

S prehodom v novo stoletje Kranjska ni bila rešena kuge. Epidemije so v XVII. stoletju zavzele celo večji obseg. V stanovskem arhivu so za to dobo ohranjeni zelo podrobni in številni podatki, ki bi jih bilo zanimivo obdelati v posebnem članku.

OPOMBE

Stanovski arhiv (SA): fasc. str. 244–251, 252–259, 262–273, 423–424; fasc. 284 str. 778, 803, 906; fasc. 286 str. 465, 497, 545–546, 653; fasc. 287 str. 1569–1570, 1652, 1655, 1569; fasc. 288 str. 765, 889, 954–955, 937; fasc. 289 b str. 881; fasc. 290 str. 23, 141, 681, 685; fasc. 291 d str. 66, 759–742, 743–746, 991, 1035, 1043–1046, 1117, 1125–1126, 1151–1152, 1425–1428, 1701, 1785, 1789, 1793, 1915, 1921.

Stanovski arhiv je last Državnega arhiva LRS v Ljubljani.

Koblar Franc: O človeški kugi na Kranjskem, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, I, 1891, str. 39–55, za XVI. st. str. 50–51.

1. Koblar trdi, da so deželni uradi tega leta odšli v Kamnik (o. c. str. 50), toda iz poročila lekarnarja Jakoba de Curtonija (SA fasc. 288 str. 937) je razvidno, da je ta moral leta 1564 spremljati deželne uradnike v Škofjo Loko, kamor so se umaknili zaradi kuge v Ljubljani. — 2. Po Koblarju (o. c. str. 51) je leta 1599 pomorila kuga v Novem mestu 800 oseb, med njimi 149 gospodarjev tako, da je bilo precej hiš popolnoma zapuščenih, po glavnem trgu je rasla trava, da bi jo lahko kosile. Ker Koblar ne navaja nobenih virov, ki bi mogli potrditi te podatke, ki se prav nič ne skladajo z ugotovitvami deželnih komisarjev, je upravičen dvom glede njihove verodostojnosti. — 3. Koblar omenja kugo v Ljubljani leta 1598. Zanesel naj bi jo neki dijak s Koroške, podleglo naj bi ji 350 ljudi. Tudi tega podatka ni mogoče preveriti in je dvomljiv, zlasti če ga primerjamo z ugotovitvami deželnega odbora glede žrtev kuge v Ljubljani leta 1599.

Kužno znamenje